

KUTAALEE AQIDA

Qopheessaan

Abdul Aziz bin Marzuuq Axxariifii

Hikaaan

Gaalii Abbaaboor Abbaaguumaa

Gulaasaan

Shekh Jamaal shekh Muhammad Ahmad

OROMO
OROMOO
أُورومو

فصول في العقيدة

(الرسالة الشامية)

المؤلف

عبد العزيز بن مرزوق الطريفي

الترجمة

الداعية غالى ابابور أبا غوما

المراجعة

الداعية جمال محمد أحمد

Bismillaahi Rrahmaani Rrahiim

أُعد هذا الكتاب وصُمم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعاييره في جودة الطباعة.

٩٦٠ ٤٤٤ ٥٣٢
+٩٦٠ ٤٤٥ ٤٩٠

٩٦١ ٤٩٧ ١٢٦
+٩٦١ ٤٩٧ ١٢٦

ص. ب. ٢٩٤٦٥ - الرياض ١١٤٥٧

@ osoul@rabwah.com

www.osoulcenter.com

BAAFATA

1	Yaada gulaalaa	9
2	Dursa abbaa kitaaba qopheesse	11
3	Kutaa 1ffaa	15
4	Kutaa 2ffaa	19
5	Kutaa 3ffaa	21
6	Kutaa 4ffaa	23
7	Kutaa 5ffaa	29
8	Kutaa 6ffaa	33
9	Kutaa 7ffaa	37
10	Kutaa 8ffaa	41
11	Kutaa 9ffaa	43
12	Kutaa 10ffaa	47
13	Kutaa 11ffaa	51
14	Kutaa 12ffaa	53
15	Kutaa 13ffaa	55
16	Kutaa 14ffaa	57
17	Kutaa 15ffaa	61
18	Kutaa 16ffaa	63

Yaadaa gulaalaa

Kitaabni kutaalee aqiidah jedhamu kuni irra filatamaa kitaabban waayee Aqiidah keessatti qopheeffame keessa isa tokko. Abbaan isa qopheesses sheekha guddaa beekamaa shekh abdul'aziiz bin marzuuq axxariifi. Rabbi irraa haajaalatu. Akkana jechuun nama beekamaatu kitaaba beekama ummata muslimaatiif gumaache jechuudha. Ustaaz gaalii abbaaboor carraaqaa jabaa godhee afaan keenya afaan oromootti hiikee akka ummanni keenya waayee aqiidah murteessituu tana afaan isaatiin dubbisee hubatu godhe. Rabbiin kan kqopheeseeffii kan hikes isaan lameenu irraa haajaalatu, jannataanis galata haa galchuuf. Nutis gulaallee maxxansaafii karaa interneetiinis raabsinee akka ummata keenya bira gayu goone. Rabbiin nurraa haaqeebalu. Dhumarratti ummata keenyaa hundaan keessaattu dargaggootaafii barattootaan kitaaba kana akka dubbistanii irraa barattan isinii dhaamsa dabarsina. Jaarraan jirru jaarraa beekomsaa, saayinsiifi teeknolojii waan taheef barnoota islaamaarratti akka jjajjabaattan isiniin jenna. Barnootaafii ogummaa qabdaniinis diin keessan akka tajaajiltan isin yaadachiisna.

Shekh Jamaal shekh Muhammad
[shekhjamal@yahoo.com](mailto:shekjamal@yahoo.com)
F/B: Abu Saalih Almuhamjiri
00966505697461 KSA Riyadh

Dursa abbaa kitaaba qopheesse

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

Faaruun kan Rabbii faaruun hundi isaaf maluuti. Faaruufi galanni isaa lakkaa'amee hin dhumu. Tolli hunduu jalqabaafi dhumti ishees kan Isaati.

Dhugaan gabbaramaan Isa tokkicha, fakkaataafi shariika hin qabuu ragaan baha. Muhammadis ﷺ gabricha isaatiifi Ergamaa Isaa ta'uun ragaan baha.

Kana booda:

Kun "Ibsa aqidaa gabaabduudha." Warra Shaamiifin ishee gurmeesse. Isaan dachiifi biyya isaanii erga kiristaanoniifi firqaan Baaxiniyyaa naannoo jaarrraa tokkoo koloneeffatanii deebisanii dhaalan. Kana hordofee rakkoo, bu'uura Islaamaafi dameelee isaa baay'ee jijiiruun argameera.

Ummanni jiraattota isheefi kan biroo irraa ta'an akka ani waan Guyyaa Qiyaamaa gabrichi haqa Rabbii irraa gaafatamuuf deebii barreessu na gaafataniiru. Haqni Rabbiin gabricha irraa qabu kun isa Inni Nuuhiifi Nabiyyoota booda isaatiif dhaameefi isa ergaan Islaamaa kan Nabiyyii Muhammad ﷺ irratti buufame ittiin xumurameedha. Rabbiin ni jedhe:

﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الْدِينِ مَا وَصَّنَّا لَكُمْ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّنَّا لَكُمْ إِنَّا بِهِ إِنْزَلْهِمْ وَمُؤْسِنِي
وَعِيسَى أَنَّ أَئِمَّةَ الْدِينَ وَلَا يَنْفَرُونَ فِيهِ﴾

"Amantii irraa waan Nuuhiif dhaameefi isa gara kee wahyii goone, waan Ibraahim, Muusaafi Isaaaf dhaamne karaa isiniif godhe. [Inni] amantii sirriitti hojjadhaa, isa keessattiis addaan hin babahinaa jechuudha." (Ashuuraa: 13)

Wanti lubbuun barbaadu baay'achuudhaan fedhii hordofuun baay'ate. Fedhii hordofuun baay'achuudhaan yaanni wal dhabuun baay'ate. Yaanni wal dhabuun baay'annaan immoo firqaafi gareen baay'ate. Yeroma Afan Arabaa ummata isaafi kan biroo biratti laafu, jallisanii hiikuufi waan wal fafakkaatutti (shubhaatti) quufuun akkasuma hadiisoleefi aayata Qur'aanaa irraa waan kana eeyyamsiisu barbaaduun salphate. Firqaan jalqabaa kan jaarraa duraa keessa turtur ogga kana gochuun isheef laafu, inni warra boodaatiif waan fedhiifi shubhaan jiruun irra laafaafi salphaa ta'a. Shubhaan kaafamu mataan isaatu fedhii hordofuudha. Sana booda shubhaatti jijiirama. Ergasii mazhaba hordofamu ta'a. Sana booda namoonni osoo haala isheen jalqaba turtur hin ilaalin bifa dhuma irra jirtuun qabatu. Rabbiin ni jedhe:

﴿فَكُلُّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا يَهُوَ أَنْفُسُكُمْ أَسْتَكْبِرُمُ فَقَرِيقًا كَذَبْتُمْ وَفَرِيقًا نَقْلُوتُمْ﴾

“Sila dhawaata ergamaan waan lubbuun keessan hin feeneen isintti dhufuun boontaniiti garii kijibsiiftanii garii ajjeestuu?” (Albaqaraa: 87).

Kana keessatti Rabbiin jalqaba fedhii dubbate. Innibonatti jijiirame. Sana booda kijibsiisuufi diinummaatti jijiirame. Amantoleefi yaanni jajalloon hunduu ummata kam keessattuu haala kanaan argama.

Rabbitiin haqaafi qajeelfama Nabiyyii Isaa Muhammad ﷺ irratti buuseera. Namni qulqulluu isaa fedhe madda isaa jalqabaa kan sammuun namaa hin booreessin irraa haa fudhatu. Wahyiin akka bishaaniiti. Sammuun immoo akka qalqalloo isaati. Rabbitiin wahyiin buuseeti sammuu Nabiyyii isaa ﷺ keessa kaa'e. Nabiyyiin ﷺ immoo sahaabota harka kaa'an. Sahaabonni immoo taabi'oota (hordoftoota sahaabaa) keessa kaa'an. Hanguma meeshaa tokkorraa kan biraatti naqamuun boora'aa adeema. Qodaan sirriiniifi qulqulluun isa duraati. Innis Nabiyyii ﷺ fi sahaabota isaaniiti. Imaam Muslim sahiha isaa keessatti Abuu Muusaa Al-Ash'arii irraa oedessee ﷺ ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: “**ani sahaabota kiyyaaf amanamoodha. Yeroo ani deeme sahaabota kiyyatti wanta isaan beellamamaa turantu dhufa. Sahaabonni kiyyas ummata kiyyaaf amanamoodha. Yeroo sahaabonni kiyya deeman ummata kiyyatta wanti isaan beellamamaa turan ni dhufa.**” Muslimtu gabaase (2531).

Amantiin Islaamaa wahyii lama Qur'aanaafi hadiisa irraa malee hin fudhatamu. Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأَئِمَّةِ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَشْهُدُوا عَلَيْهِمْ عَلَيْنَا، وَيُنَزِّلُهُمْ وَيَعْلَمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾

“Inni Isa ummata wallaalaa keessatti ergamaa isaan irraa ta'e, kan keeyattoota Isaa isaan irratti qara'u, (shirkii irraayis) isaan qulqulleessuufi kitaabaafi ogummaa isaan barsiisu ergeedha.” (Aljumu'aa: 2).

Beekumsi amantii isaan lamaaniin ala argamu hunduu wallaluma.

Hubannoon wahyii inni sirriin hubanno sahaabotaati. Kanaafuu nuti waan wahyiin nu akeke, hubannoon sahaabaa hojiirra oolcheefi jaarraan filatamtuu irratti walii galte dubbanna. Ni jenna:

Kutaa Iffaa

Islaamni amantii Rabbiin isa kophaa ta'eedha. Rabbiin gabroota Isaa namaafi jinnii irraa isa malee hin qeebalu. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَن يَبْتَغِ عَيْرَ الْإِسْلَامِ فَإِنَّمَا فَانِ يُقْبَلُ مِنْهُ﴾

“nama Islaamaan alatti amantii barbaade isarraa hin qeebalamu.”
(Aali Imraan: 85).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ الْمُرِّبَتَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾

“Amantiin Rabbiin biratti Islaama qofa.” (Aali Imraan: 19).

Islaamni amantii nabiyoota hundaati. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِنِ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾

“[Yaa Muhammad] Si dura ergamaa irraa tokkollee “Ana malee dhugaan gabbaramaan hin jiru; kanaafuu Ana qofa gabbaraa” jechuun wahyii gara isaatti buufnu malee hin ergine.” (Al-ambiyaa'i: 25).

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَعِيسَى وَأَيُوبَ وَيوُسُفَ وَهَذِهِنَ وَسَيِّئَنَ وَمَا أَتَيْنَا دَوْدَ زَبُورًا﴾

“Dhugumatti, Nuti akkuma gara Nuuhifi nabiyoota isa booda turaniitti beksisa goone gara keetti beksisa gooneerra; Gara Ibraahim, Ismaa'iil, Is-haaq, Ya'aquub, ilmaan Ya'aquub, Iisaa, Ayyuub, Yuunus, Haaruuniifi Suleymaanittis beksisa gooneerra. Daawuudiif Zabuuriin kennine.

﴿وَرَسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَيْنَكَ مِنْ قَبْلٍ وَرَسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَيْنَكَ وَكُلُّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكَلِّيمًا﴾

“Ergamtoota san dura seenaa isaanii siif himneefi kan seenaa isaanii

siif hin himinis [ergineerra]. Rabbiin haasofsiisuudhuma Muusaa haasofsiise.”

﴿رُسُلًا مُّبَيِّنَاتِ وَمُنْذِرِينَ لَنَّا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾

“Akka Ergamtoota booda Rabbi rratti namaaf ragaan hin argamneef Gammachiisoofi dinniinoo taasifnee ergamtoota [ergine]. Rabbiin injifataa ogeessa ta’eera.” (Annisa'i: 163 - 165).

Rabbiin erga Nabiyyii isaatiif ﴿ Nuuhiin, Ibraahim, Is-haaq, Ya'aquub, Daawud, Suleymaan, Ayyuub, Yuusuf, Muusaa, Haaruun, Zakariyyaa, Yahyaa, Iisaa, Ilyas, Ismaa'iil, Alyasa'i, Yuunusiifi Luuxiin dubbatee ni jedhe:

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيهِدَنَاهُمْ أَفْتَدَهُمْ قُلْ لَا أَسْتَكُنُ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذَكْرٌ لِّلْعَنَيْتِ﴾

“Isaan warra Rabbiin qajeelcheedha. Qajeelfama isaanii hordofi.” (Al-An'aam: 90).

Amantiin nabiyyootaa bu'uura irratti waliif gala. Dameelee garii keessatti wal dhaba; garuu hundaa miti. Dameeleen ni jijiirama. Bu'urri immoo hin jijiiramu. Rabbiin Banii Israa'iliif Muusaafi Iisaa ergeera. Injiil isa Iisaa irratti buufameen garii waan Tawraat isa Muusaa irratti buufame keessa jiruu shaare. Iisaan ummata isaatiin ni jedhe:

﴿وَمَصْدِيقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيِّ مِنَ التَّوْرَةِ وَلَا حِلًّا لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُمُ بِرَأْيِكُمْ فَأَقْعُدُ أَنْتُمْ وَأَطْبِعُونُ﴾

“Waan na dura ture Tawraatin kanan dhugoomsu ta'ee garii wantoota dhorgaa isin irratti taasifamanii halaala isiniif taasisuuf jechan ragaa Gooftaa keessan irraa ta'een isinitti dhufe. Rabbiin sodaadhaatii anaaf ajajamaa.” (Aali Imraan: 50).

Muusaafi Iisaan nabiyyii ummata tokko keessatti ergamaniidha. Sharii'aan isaanii dameen gariin wal dhaba. Kan biroo immoo akkam ta'u ree!

Dabalata immoo sharii'aa hunda keessayyuu harki namaa seenee jijiireera. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَأْتُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذَبُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“Isaan irraa garee odoo inni kitaaba irraa hin ta'in akka isin kitaaba irraayi jettanii isa yaaddaniif jecha arraba isaanii kitaabaan micciirantu jiru. Odoo inni Rabbiin biraahin ta'inis Rabbiin biraayi jedhu. Odoma beekanuu Rabbirratti kijiba dubbatu.” (Aali Imraan: 78).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلَمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾

“Isaan yahuudoman irraa warra jechoota iddoa isaanii [kan sirrii] irraa jijiirantu jiru.” (Annisa'i: 46).

Kanatu namoota baay'ee akka Rabbiin buuseen haqattu dhaqqabuu irraa dhorge. Kallattiin ittiin sirreffamu nabiyyii haaraa erguudha. Rabbiin amantii isaa kan dhugaa nabiyyii isaa Muhammadiin ﴿ deebise. Islaamaafi amantiin dhugaa kan isaa malee hin jiru. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ عَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾

“Namni Islaamaan alatti amantii barbaade isarraa hin qeebalamu. Aakhiraattis inni warra hoonga'an irraayi.” (Aala imraan: 85).

Ergaa isaa ummata hunda namaafi jinniidhaaf taasise. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَةً لِلنَّاسِ بِشَيْرًا وَكَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“Nuti nama hundaaf walumaagalatti gammachiisaafi akeekkachiisaa goonee malee si hin ergine. Garuu irra hedduun namootaa hin beekanu.” (Saba'i: 28).

Abuu Hurayraa irraa odeeoffamee ﴿ ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﴿ ni jedhan:

“Isa lubbuun kiyya harka isaa jirtuun kakadhee! Ummata kana irraa Yahuudaas ta'ee Kiristaanni, ergamuu kiyya dhaga'ee osoo isa ani ittiin ergametti hin amanin du'e, warra ibiddaa irraa ta'u malee hin hafu.” Muslimtu gabaase (153).

Rabbiin Qur'aanni jijiiramuu irraa tikseera. Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الْكِتَابَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

“Dhugumatti, Nuti Zikrii (Qur'aana) Numatu buuse. Numatu isaaaf tiksoodha.” (Alhijr: 9).

Kutaa 2ffaai

Rabbumatu Qur'aana Isaa keessatti ifi sunnaa Ergamaa Isaa keessatti Islaama ibsee waan Rabbiin itti fedhe ifa galcha. Namoota keessaa kan Nabiyyii ﷺ irra kabajamu hin jiru. Kanuma waliin isaanuu Rabbiraa namootatti dhaqqabsiisu. Rabbiin ni jedhe:

(يَأَيُّهَا الْرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴿١٣﴾)

“Yaa Ergamichaa! Waan Gooftaa kee irraa sirratti buufame dhaqqabsiisi.” (Almaa’idaa: 67).

Nabiyyin ﷺ dhaqqabsiisuu waliin ibsuutu isaan irra jira. Rabbiin ni jedhe:

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا أَبْلَغَ الْمُئِنَّ

“Ergamaa irra kan jiru ifaan ifatti dhaqqabsiisuu qofa.” (Annuur: 54).

Dabalata ibsi Rabbiin biraas ni godhama

فَإِذَا قرأتَهُ فائِعٌ قُرْءَانَهُ، ١٨ شِمْ إِنَّ عَلَيْنَا بِيَانَهُ، ١٩

“Yeroo Nuti isa qaraane qiraatii isaa hordofi. Ergasii isa ibsuun Nurra jira.” (Alqiyamaa: 18-19).

Hadiisni wayhii Rabbiin Nabiyyii isaa ﷺ irratti buuseedha. Rabbiin ni jedhe:

٢٠) وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهُوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

“Fedha lubbuu irraas hin haasa’u. Inni (wanti inni dubbatu) wahyii buufamu gofa.” (Annajm: 3-4).

Nabiyyiin yeroo gaaffii wahii gaafataman yoo deebiin duraan isaan bira jiraate ni deebisu. Yoo hin jirre wahyii eegu.

Namoonni Nabiyyii hubachuuf irra dhihoo saaabota isaaniiti. Hubannoonaan Our'aana hubatan ragaadha. Namni "Rabbiin alatti

qaamni tokko waa halaala yookiin haraama jedhee seera baasuu danda'a" jedhe dhugumatti murtii Isaa keessatti Rabbitti qindeesseera. Kun kufriifi shirkii ta'uun wal dhabbiif hin qabu.

Rabbiin yeroo kitaaba Isaa buusu hiika irraa barbaadamu qabaatu malee hin hafu. Waan barbaadame sana immoo Rabbumatu ibsa. Ergasii nama Rabbiin eeyyameeftu ibsa. Namni Qur'aana xinxalu ulaagaa lamaan barnoota irraa baafachuu danda'a.

❖ Jechootaafi himoota isaa keessatti Afaan Arabaafi kaa'icha isaa irraa bahuu dhiisuu

❖ Hiika Qur'aana keessatti kallattiin dhufe faallessuu dhiisuu qaba.

Wanti Rabbitti hirkifame hundi kan Rabbiitii miti. Warreen kitaabaa barumsa irraa baasuu hin daneenyetti of dirquufi isa ifaa jallisudhaan dogongoraniiru. Rabbiin waa'ee warreen kitaabaa keessatti ni jedhe:

﴿وَلَنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوَنَ الْيَسْتَهْمُ بِالْكِتَبِ لِتَحْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَبِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَبِ وَبِقَوْلَوْنَ هُوَ مِنْ عَنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عَنْدِ اللَّهِ الْكِتَبَ وَهُمْ يَسْمُونَ﴾

"Isaan irraa garee odoo inni kitaaba irraa hin ta'in akka isin kitaaba irraayi isa seetaniif jecha arraba isaanii kitaabaan micciirantu jiru. Odoo inni Rabbiin biraat hin ta'inis Rabbiin biraayi jedhu. Odoma beekanuu Rabbirratti kijiba dubbatu." (Aali Imraan: 78).

Rabbiin ni jedhe: "Arraba isaanii kitaabaan micciiru" Kitaabichuma micciiru malee kan biraatii miti. Waan baay'ee kitaabichatti dhihaatuuf "kitaaba irraayi akka seetaniif" jedhe. Kun jallisuu keessa gadi seenuuudhaani.

Kutaa 3ffaa

*J*aaqaa Rabbi: inni gosa ibaadaa hundaa isaaaf kennuun kophaa baasuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِلَهُمْ إِلَّا إِلَهٌ لَا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾

"Gabbaramaan keessan gabbaramaa tokkicha. Isa malee dhugaan gabbaramaan hin jiru. [Inni] akkaan mararfataa rahmata godhaadah." (Albaqaraa: 163).

Akkasumas hojii qalbii, arrabaafi qaamaa keessatti wanti biraat isatti qindeeffamuu dhiisuudha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾

"Rabbiin gabbaraa; Isatti homaa hin qindeessinaa." (Annisa'i: 36).

Shirkii guddaan toltaa namaa tokkollee namaaf hin hambisu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَ لِيَجْعَلَنَّ عَمَلَكَ وَلَا كُونَنَّ مِنَ الْمُنْتَهَى بِنَ﴾

"Dhugamatti, gara keetiifi gara warra si dura turaniittis "yoo Rabbitti waa qindeessite dalagaan kee ni bada; warra hoonga'an irraas taata" jechuun wahyiin buufameera." (Azzumar: 65).

Dubbii kana Nabiyyii Isaa Muhammadiin ❁ jedhe. Kan nama biraat immoo akkam ta'a ree?

Rabbiin shirkii tawbaadhaan malee gabrichaaf hin araaramu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرِكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكَ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَ إِنَّمَا عَظِيمًا﴾

“Dhugumatti Rabbiin Isatti waa qindeeffamuu hin araaramu. Waan sanaa gadii nama fedheef ni araarama.” (Annisa'i: 48).

Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوْعَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾

“Isaan kafaranii [namoota] karaa Rabbiin irraa deebisanii ergasii kaafiroota ta'anii du'an, Rabbiin isaaniif hin araaramu.” (Muhammad: 34).

Namni kufrii irratti du'e kan ibiddaati. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَن يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهِ فَيَمْسِطُ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَالآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا حَلِيدُونَ﴾

“Namni isin irraa amantii isaa irraa garagalee kaafira ta'ee du'e, warri sun addunyaafi Aakhiraatti dalagaaleen isaanii baddeetti. Ammas warri sun warra ibiddaati; isaan achi keessatti hafoodha.” (Albaqaraa: 217).

Ammas ni jedhe:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسُ أَجْمَعِينَ﴾

“Dhugumatti, warri kafaranii kaafirtoota ta'anii du'an, isaan abaarsi Rabbii, kan malaa'ikootaafi namoota hundaatuu isaan irra jira.” (Albaqaraa: 161).

Kaafirri yeroo addunyaa irra jiru kan nama fayyadu ta'uun isaa ni mala. Kana Rabbitu akkuma biiftuu, jii'a, qilleensaafi duumessa bu'aa buusuuf laaffise isas bu'aa buusuuf laaffise. Warra kanatu bu'aa buusuutti caalaayyu. Kufriin Rabbitti kafaruu irratti dubbatama malee uumamatti kafaruu miti. Adabbiin kan argamu immoo haqa Rabbii irratti malee kufrii uumamaa irrattii miti waan ta'eef.

Kutaa 4ffaa

Jimaanaafi Kufriin maqaafi murtii Rabbiin qofti murteessuudha. Namni tokkollee ragaafi ibsa Rabbiin biraa ta'een malee hin kafarsiifamu. Namoonni dachii kana irratti lamatti qoodamu; sadaffaa hin qabanu: Mu'uminootaafi kaafiroota.

Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَنِكُمْ كَافِرُونَ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنُونَ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَعْمَلُونَ بِصَيْرِ﴾

“Inni Isa isin uume. Isin irraa Kaafirri ni jira; isin irraa Mu'uminnis ni jira.” (Attaghaabun: 2).

Isaan lamaan irratti murteessuun waan Rabbiin kitaaba isaaifi sunnaa ergamaa Isaa keessatti buuseeni.

Munaafiqonni immoo lama keessaa tokko:

⦿ Kaafiroota kufrii dhokfatanii iimaana mullifatan. Fakkeenyaaaf nama gubbaan Rabbitti, kitaabota isaaifi ergamaa Isaatti amanuu mullifatee keessaan immoo kijibsiisutu jira. Inni kun munaafiqummaa guddaadha.

⦿ Yookiin Muslimoota yakka dhokfatanii toltaa mullifataniidha. Fakkeenyaaaf nama waadaa guutuu mullifatee diiguu qalbiitti qabatu, haasaa dhugaa mullisee faallaa isaa iccitii godhatu. Kun munaafiqummaa xiqqoodha. Munaafiqni gubbaa isaatu ilaalamee akka Muslimaatti waliin jiraatama.

Qabeenyiifi dhiigni Muslimaa tikfamaadha. Kan kaafiraa immoo waadaa seenuuudhaan, nageenya isaaifi kennuudhaan yookiin kan biyyaaf gibira gabbaru ta'uudhaan tikfama. Yoo diina biyyaan lolu ta'e hin tikfamu. Mu'uminnis yakkaan ni ajjeefama. Fakkeenyaaaf nama ajjeesuu, erga fuudhee zinaa godhuu fa'i.

Nama Rabbiifi Ergamaan Rabbii ﷺ kafarsiisan malee hin kafarsii-famu.

Isaanis akka fakkeenyaaatti

❖ Nama Rabbiin yookiin ergamaa isaa kijibsiise

❖ Yookiin isaan lamaanitti qishine (quose).

❖ Rabbiin ni jedhe:

﴿ قُلْ أَيُّاللهُ وَأَيُّنِّي، وَرَسُولُهُ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ٦٥﴾ لَا تَعْنَيُونَ دَكْرَمُ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
إِنْ تَفْعُّلُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ تُعَذَّبْ طَائِفَةٌ يَأْتِهِمْ كَأُولَوْ مُجْرِمِينَ ﴾

“Jedhiin: ‘Sila Rabbitti, keeyyattoota Isaatiifi ergamaa Isaatti qishnaa gootuu? Rakkoo hin himatinaa! Dhugumatti isin erga amantanii booda kafartaniittu. Yoo garee isin irraa ta’eef irra dabarres, garee biraa immoo waan isaan yakkamoota ta’aniif ni adabna.’” (Attawbaa:65-66).

❖ Yookiin fincilee isaaniif ajajamuu dide

❖ Yookiin murtiilee Islaamaa mullataa morme

❖ Rabbirratti kijibe. Rabbiin ol ta’e ni jedhe:

﴿ إِنَّمَا يَقْرَرِي الْكَذَبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِعِيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُكَذِّبُونَ ﴾

“Dhugumatti kan kijiba uumu warra keeyyattoota Rabbiitti hin amanne qofa. Warri sun isaanumatu kijibdoota.” (Annahl: 105).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ أَفْرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَوْعِي
لِلْكَافِرِينَ ﴾

“Nama Rabbirratti soba uumee odesse yookiin dhugaan itti dhufnaan sobsiise caalaa namni miidhaa hojjate hin jiru. Sila teessoon kaafirootaa jahannam hin taanee?” (Al-Ankabuut: 68).

Miidhachi kufriitti hiikame.

❖ Ibaadaa wahii waan Rabbiin malee jiruuf kenne.

Rabbitiin ni jedhe:

﴿ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًاٰ أَخْرَ لَا يُهْنَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكُفَّارُونَ ﴾

“Namni Rabbii wajjin odooraga isa irratti hin qabne, gabbaramaa biraad kadhatu (gabbaru), qormaanni isaa Gootaa isaa bira jira. Dhugumatti, warri kafaran hin milkaa’anu.” (Almu’uminuun: 117).

❖ Ibaadaan isaa waan Rabbiin malee jiruuf dhuunfaa taati; yookiin gabbaramaa jidduu isaatiifi Rabbiin godhate. Kun hunduu kufriidha.

Rabbitiin ni jedhe:

﴿ وَيَعْبُدُونَ مَنْ دُوبَ اللَّوْمًا لَا يَصْرُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَّاعُنَا
عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتَنْبَثُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا
يُشَرِّكُونَ ﴾

“Rabbitiin ala waan isaan hin miineefi isaan hin fayyadne gabbaranii Isaan kun Rabbitiin biratti manguddoota keenya” jedhu. “Sila isin waan Inni samiifi dachii keessatti hin beekne Rabbitiit himtuu? Inni (Rabbitiin) waan isaan Isa waliin gabbaran irraa qulqulla’e; oli ta’eeras” jedhi.” (Yuunus: 18).

❖ Yookiin waan dhuunfaa Rabbitiin qaama biraatiif godhe. Fakkeenyaaaf haqa Rabbitiin kan seera baasuun halaala yookiin haraama gochuu. Rabbitiin seera baasuufi murtii ibaadaa jedhee waame. Ni jedhe:

﴿ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمْرَ أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَاهُ ذَلِكَ الَّذِينَ أَقْتَلُمْ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ ﴾

“Murtiin Rabbitiif malee eenyuufuu hin taane. Isa malees akka hin gabbarre ajajeera.” (Yuusuf: 40).

❖ Yookiin waan Rabbitiin alaatu gaybii beekaa yaade. Fakkeenyaaaf sihriifi warra urjii lakkaa’u. Rabbitiin ni jedhe:

﴿ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ ﴾

“Wanti samiifi dachii keessaa hunduu Rabbitiin malee wanta fagoo (ghaybi) hin beeku.” (Annaml: 65).

❖ Uumama, jireenyaafi du'a uumuu yookiin jijijiiruu himate.

Rabbiin ni jedhe:

﴿أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخْلُقِهِ فَنَشَّبَهُ الْحَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلْ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ أَوَّلُ الْمُهَاجِرُ﴾

“Sila isaan Rabbiif shariikowwan uumama akka Isaa uumanii uumamni isaan irratti wal fakkaate godhanii? “Rabbiin uumaa waan hundaati; Inni tokkicha injisataadha” jedhi.” (Arra’ad: 16).

❖ Akkuma kana namni mu’uminoota dhiisee kaafiroota jaalachuu tumsuuf jedhee aanaa godhate.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ يَتَوَهَّمُ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي النَّقْوَمَ أَظَلَالِيْمِ﴾

“namni isin irraa isaan aanaa godhate inni isaan irraayi.” (Almaa’idaa: 51).

❖ Akkasumas namni Islaama baruun odoo isaaf mijaa’uu isa dhiisee filannoo isaatiin irraa gara gale odoma wallaalaat ta’eeyyuu kaafira. Sababni isaas wallaalumni isaa of irraa kaasunni ni mijaa’aa ture. Inni immoo hin kaafne. Kanaafuu Rabbiin waa’ee mushrikootaa keessatti ni jedhe:

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ أَحَقُّهُمْ فَهُمْ مُعَرِّضُونَ﴾

“inumaa hedduun isaanii haqa hin beekanu. Isaan irraa gara galu.” (Al-Ambyaa’i: 24).

Wallaaluma isaanii dubbatee garuu fedhii isaaniitiinii ibse.

Rabbiin ol ta’e ni jedhe:

﴿مَا حَكَمَنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضُ وَمَا يَيْمَنُهَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَجَلِ مُسَئِّعٌ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أَنْذَرُوا مُعَرِّضُونَ﴾

“Isaan kafaran waan ittiin sodaachifaman irraa garagaloodha.” (Al-Ahqaf: 3).

Namni sababa yeroo haqqii dhagahu irraa gara galutiin haqa wallaale uzrii hin ta’uf. Jallinni ummataa baay’een sababa kana. Haqa dhagahanii ka’anii beekaa irraa gara galu.

Mu’ujizaa uumamaafi sharii’aa irraa fedha dhabuun carraa kaafiroota baay’eeti.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكَانَنَّ مِنْ أَيَّتِهِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُمْرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنِّهَا مُعَرِّضُونَ﴾

“Samiifi dachii keessa mallattoo kan isaan ishee irraa gara galantaanii ishee irra taran baay’eetu jira.” (Yuusuf: 105).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَوْ أَتَيْتَ الْحَقَّ أَهْوَاهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنْ بَلْ أَتَيْتَهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعَرِّضُونَ﴾

“Inumaayyu nuti Qur'aana kabajaan isaanii keessa jiru isaanii kennineeti, isaan kabajaa isaanii irraa garagalu.” (Almu’uminun: 71).

Haqqii irraa xiqqoo baranii kaan dhiisuun haqa jidduu namootaa jiru hin kuffisu. Haqa Rabbii immoo akkamitti kuffisa ree?

Sammuun yoo keeyyattoolee gadi dhaabbatee hin xinxalle hanga ariitii isaatiin kaayyoon sharii’aa isa jala kuta. Odoma ragaan ishee akkaan iftuu guyyaa hunda argamti ta’eeyyuu ittiin hin fayyadamu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقَفاً مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعَرِّضُونَ﴾

“Samii jaarmaya gubbaa tikfamaa isa taasifne. Garuu isaan mallattoolee ishee irraa garagalu.” (Al-Ambyaa’i: 32).

Namoonni addeessa haqaa irraa gara galuufi duubatti isa dagachuun ittiin qabamu irraa isa hambisa se’uun dogongora.

Sababni irraa gara galaniif boonaaf, taphaaf yookiin bashannanaaf. Kanaafuu rakkoon yeroo isa mudatte boona isaa barbadeessitee bashannana isa dhabsiiftee haqa arga. Ittis deebi’aa.

Kutaa 5ffaa

*J*imaanni haasaa, hojifi waan qalbiitti qabatamuudha. Sadeen kunuu iimaana. Akkuma Maghribni raka'aa sadii ta'ee yoo tokko irraa hir'ate maghriba hin jedhamne, iimaannis yeroo sadan kun: hojiin yookiin haasaan yookiin qalbiitti hidhachuun irraa hir'ate iimaana hin jedhamu. Maalummaan sadan kanaa kan tokkoon ishee dhibamuudhaan iimaanni guutuun dhibamu waan sharii'an Muhammad ﷺ ittiin dhuunfaa taateedha. Qalbiitti hidhachuu kan jedhame namootaaf gaarii yaaduufi hisdii irraa qulqulla'u miti. Isa kana lubbuun nama baay'ee odoma Rabbiin jiraachuu hin amanneeyuu itti daba. Kan itti fedhame haasaafi hojii qalbiiti.

Haasaan qalbii: "dhugaan gabbaramaan Rabbiin malee hin jiru; Muhammad immoo Ergamaa Rabbiiti. Wanti Nabiyyiin ﷺ Rabbiisaanii irraa fidan haqa" jechuu dhugoomsuudha.

Hojii qalbii: Rabbiin, Nabiyyii isaafi amantii Islaamaa jaalachuu, waan Rabbiifi ergamaan Isaa jaallatan jaalachuufi ibaadaa keessatti isaaf qulqulleessuudha.

Haasaan jedhame jechoolee toltaa walii galaa kan akka dhugaa dubbachuu, maatiidhaafhaasaa laaffisuu, salaamtaa jechuufi nama karaa bade sirreessuu keessatti hin daangeffamu. Isa kana lubbuun hunduu odoma kan Rabbitti kafartuufi jiraachuu isaa mormitu taateeyyu ni jaalatti. Kan itti fedhame waan ergaan Muhammad ittiin beekameedha. Kana keessaa ol aanaan shahaadaa lamaan dubbachuu, tasbiiha jechuufi Rabbiin guddisuudha.

Hojiinis hojii toltaa walii galaa kan akka maatiif tola ooluu, karaa irraa waan rakkisaa dabsuu, hiyyeessa nyaachisuu, miidhamaa gargaaruu, keessummaa kabajuu keessatti hin daangeffamu. Isa kana lubbuun iimaana hin qabneyyu ni feeti. Hojiitti kan fedhame hojii isa nabi

Muhammad ﷺ nutti fidan kan akka salaataa, zakaa, sooma, hajjiifi kkf dha.

Hojjin toltuun kan ergaan samii hundiifi uumamni itti walii gale kan akka namaaf tola yaaduu, dhugaa dubbachuu, maatiif tola ooluu, hiyyeessa nyaachisuu, karaa irraa waan rakkisaa dabsuufi kkf yeroo hojjattu yoo ikhlaasaan ta'eef iimaana dabala. Garuu isaan dhibamuudhaan iimaanni hin dhibamu. Argamuun ishee iimaana hin argamsiisu. Wanti isheen agarsiiftu uumamni isaa sirrii ta'uu, namummaan inni irratti uumame hin jijiiramneedha. Inni dhugaa simachuutti dhihoodha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿فَطَرَ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾

“Umaa Rabbii ishee inni irratti nama uume [qabadhaaj].” (Arruum: 30).

Iimaanni ni dabalata, ni hir'ata. Ni barbadaa'as. Hojji gaariin dabalee yakkaan hir'ata. Kufriifi shirkiidhaan malee hin barbadaa'u.

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُبَيَّنَتْ عَلَيْهِمْ أَيْمَنُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾

“Mu'uminoonni dhugaa warra yeroo maqaan Rabbii dubbatamu onneen isaanii rifattu, kan yeroo keeyyatoonni Isaa isaan irratti dubbifantu Iimaana isaaniif dabaltuudha.” (Al-Anfaal: 2).

Ammas ni jedhe:

﴿وَيَزَدَادُ الدُّّينَ مَا مَنَّا إِيمَانًا﴾

“warra amananiif iimaana akka dabaluuf.” (Almuddassir: 31).

Rabbiin ni jedhe:

﴿مُّؤْلَّدُ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ كِتْبَةً فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزَدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ﴾

“akka isaan iimaana isaanii wajjin iimaana dabalataniifi.” (Alfath: 4).

Booda kufriitii iimaanni kan armaan gadiitiin malee hin mirkanaa'u:

❖ Qalbiin amanuudhaan: qalbiin dubbachuudhaani: Innis ergaa dhugoomsuudha. Hojji qalbiitiini: innis Rabbiifi ergamaa Isaa, waan isaan lamaan jaalatan jaalachuudha.

❖ Ergasii arrabaan dubbachuudha.

❖ Sana booda qaamaan hojjachuudha.

Namni onnee isaatiin dhugoomsee arrabaan dubbachuun osoo mijaa'uu dubbachuu dide mu'uminaa miti.

Namni qalbiin dhugoomsee arraba isaatiin dubbatee hojji sharii'aan Muhammad ﷺ ittiin dhufte hojjachuun mijaa'eefii hojjachuun dhiise Mu'uminaa miti.

Namni dubbachuu yookiin hojjachuun niyyatee mijaa'uufii dide

﴿لَا يُكَفِّرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾

“Rabbiin lubbuu kamuu dandeettii isheettin malee hin dirqisiisu.”

(Albaqaraa: 286).

Rabbiin ni jed

﴿لَا يُكَفِّرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا﴾

“Rabbiin lubbuu kamiyyuu waan isheedhaaf kenne malee hin dirqisiisu.” (Axxalaaq: 7).

Muslimni yeroo waan iimaana isaa hir'isu kan haasaa, hojji yookiin qalbi keessa bu'e iimaanni isaa hunduu ni hir'ata. Sababni isaas iimaanni sadan kana waan ta'eef. Akkuma raka'aan sadii magriba ta'u isaan sadan iimaana ta'u. Yeroo namni salaatu raka'aa sadan irraa tokko keessatti waan salaata balleessu hojjate, odoma inni raka'aa biroo bifaa sirriin raawwateeyyuu, salaanni isaa hunduu ni bada. Kun immoo isanuti iimaanni hojji gaariidhaan dabalee yakkaan hir'ata jenneen wal hin faallessu. Akkuma salaanni guutuun waan salaata balleessu tokkoon badu akkasuma hojji gaarrii kan akka dhaabbii dheeressuu, khushuu'aafi qiraatii faan ni dabala. Waan dhorgamaa akka gara samii ilaaluu, akka sareetti dhundhuma diriirsuufi kkf'n ni hir'ata malee hin badu. Waan sharii'aan iimaana hir'isa jedhe malee wanti iimaana hir'isu hin jiru. Salaatas wanti balleessu waan sharii'aan hin balleessa jedhe qofa.

Kutaa 6ffaa

Rabbiin sifaata ol aanaafi maqoolee gaggaarii qaba. Wanti Rabbiin caalaa Isa beeku hin jiru. Kanaafuu waan Inni kitaaba isaa keessatti yookiin sunnaa ergamaa Isaa keessatti ofirraa morme Isarraa dhabamsiifna; waan Inni ofiif mirkaneesse ni mirkaneessina. Faallaa isaa hundaa ni dhabamsiifna. sifaata guutuu isaaf mirkaneessina. Garuu akkaataa itti hin goonu uumamatti hin fakkeessinu.

Nama adda babaasee amala hanqinaatiin Rabbiin ibse nutis adda baafnee irraa mormina. Fakkeenyaaf Rabbiin niitiifi ilma of irraa mormeera. Rabbiin ni jedhe:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّمَا يُكَوِّنُ لَهُ مَنْجَدًا وَخَلَقَ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

“kan samiileefii dachiwwan uumeedha, Niitii kan hin qabne ta’ee akkamitti ilmoon isaaf ta’aa?” (Al-an’aat: 101).

Ammas ni jedhe:

﴿لَمْ يَكُلْدَ وَكَمْ يُوكِدَ﴾

“hin dhalle hin dhalannes.” (Al-Ikhlaas: 3).

Isa Yahuudonni donnummaan isa dubbatan of irraa morme:

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غَلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَعَنْوَانِيْمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوتَانِ﴾

“Yahuudonni “harki Rabbii sakaalamtuudha” jette. Harki isaanii hidhamtee waan jedhaniinis abaaramaniiru. Lakk! Harki Isaa lamaanuu diriiroodha. Akka fedhetti kenna.” (Almaa’idaa: 64).

Waan wahyii keessatti dhufe akkasumatti tarra. Fakkeenyaaf waan sifaataafi maqoolee Rabbiin keessatti dhufe dhugaa isaa mirkaneessina. Faana isaa garii ni hubanna. Sanarratti hin daballu. Rabbiin wanti Isa fakkaatu hin jiru. Rabbiin ni jedhe:

﴿لَيْسَ كُشِلُّهُ شَقٌّ وَهُوَ أَسْبِيعُ الْبَصَرِ﴾

“Fakkaataan Isaa (Allaah) hin jiru. Inni dhaga’aa, argaadha.”
(Ashuuraa: 11).

Sifaata Rabbii maaliinuu madaaluun nuuf hin eeyyamamu. Wanti madaalamu hundeefi damee qaba. Rabbiin tokkicha fakkii hin qabneedha. Dameen isatti dhihaatu hin jiru; bu’urri isa dursus hin jiru. Tokkicha; hirkoo waa hundaati. Hin dhalle hin dhalanne. Wanti tokkollee fakkaataa isaf hin taane.

Sammuun meeshaa Rabbiin uumeedha. Waan dhageessu waan argituun madaalti. Isa Rabbiin waa’ee Ofii hime dhageesse malee duraan hin argine. Fakkeena dhihoo argiteen madaalti. Sammuun hunduu akka duraan argee jiruun hubata. Waan ilaaleen akkaataa kaa’aa. Rabbiin sammuu hundaa keessattu fakkaataa hin qabu. Garuu fakkii hamaa sammuu namaa keessatti uumame dhabamsiisuuf jennee maqaa Rabbii yookiin sifaata isaa hin dhabamsiifnu. Yoo kana goone ragaa sirrii kijibsiisuutti deemna. Garuu hiika hamaa lubbuu keessa seene ni dhabamsiifna. Waan Inni ittiin Of ibseefi moggaase mirkaneessinee achumatti dhaabbanna.

Rabbiin ni jedhe:

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾

“Inni waan fuulduisaaniiifi waan duuba isaanii beeka. Isaan immoo beekumsaan isa hin marsine.” (Xaahaa: 110).

Ammas ni jedhe:

﴿لَا تُذْرِكُهُ الْأَبْصَرُ وَهُوَ يُذْرِكُ الْأَبْصَرَ وَهُوَ الْأَطْيَفُ الْخَيْرُ﴾

“[Addunyaatti] agartuun Isa hin agartu. Inni immoo agartuu hunda ni arga. Inni mararfataa, beekaadha.” (Al-An'aam: 103).

Rabbiin ol ta’e samii ol, gubbaa Arshii isaatti ol ta’eera. Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ يُكْلِ شَيْءٍ عَلَيْمٌ ۚ ۝ هُوَ الَّذِي خَلَقَ أَسْمَاءً وَالْأَرْضَ فِي سَتَّةِ أَيَّامٍ ۖ مِمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَأْتِي فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْتَبِي مِنْهَا وَمَا يَنْزَلُ مِنْ أَسْمَاءٍ وَمَا يَعْرِجُ فِيهَا ۝﴾

﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

“Inni duruma jira; kan boodaatis; mul’ataadha; dhokataas [argaadhaj]; Inni waan hunda beekaadha. Inni Isa samiifi dachii guyyoota jaha keessatti uumee ergasii [ol ta’iinsa isaf malu] Arshii irratti ol ta’eedha. Waan dachii keessa gadi seenuufi waan ishee irraa ba’u, waan samii irraa bu’uufi waan ishee keessa ol ba’us ni beeka. Inni eessallee yoo jiraattan isin waliin jira. Rabbiin waan isin dalagdan hunda ni arga.” (Alhadiid: 3-4).

Zaata isaatiin gubbaa arshii ta’us beekumsa Isaatiin waan hunda marsuu mirkaneesse. Gabroota isaa waliin ta’us nutti hima. Inni beekumsa, dhageettiifi agartuudhaan isaanii wali. Rabbiin ni jedhe: **“Inni eessallee yoo jiraattan isin waliin jira.”** (Alhadiid: 4).

Inni jaalalloo isaa waliin tumsaafi gargaarsaan jira. Rabbiin Muusaaf Haaruuniin ni jedhe:

﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾

“Hin sodaatinaa. Dhugumatti, Ani isin lamaan wajjinin jira; nan dhaga’aa; nan argas.” (Xaahaa: 46).

Rabbiin fedhii guutuu kan waan hundatti marse qaba. Wanti inni fedhe ni argama kan inni hin feene hin uumamu. Akkuma inni ofii isaatiif mirkaneesse mirkaneessinaaf. Kanarra dabalatatti hin seennu. Akka warri sammuu qofaan deemu waan hin fakkaanne keessa seenanii waan faallaa walitti fidan hin taanu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعُلُ مَا يَشَاءُ﴾

“Akka kanatti Rabbiin waan fedhe hojjata.” (Aali Imraan: 40).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَكِنَّ اللَّهُ يَفْعُلُ مَا يُرِيدُ﴾

“garuu Rabbiin waan fedhe hojjata.” (Albaqaraa: 253).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿دُوْ أَعْرَشِ الْمَكِيدُ ۖ ۝ قَالَ لِمَا يُرِيدُ ۝﴾

[Inni] abbaa Arshiiti; guddaadha. Waan fedhe akkaan hojjataadha.”
(Alburuj: 15-16).

Waan ragaan wahyii mirkaneesse isaaf mirkaneessina. Waan sanaan alaa irraa ni dhaabbanna. Hanqina sammuun irraa dhabamsiisu kan akka gadduu, boo’uu, beela’uifi kkf odoma ragaan itti dhufuu dhabeewuu ni dhabamsiifna.

Kutaa 7ffaa

Qur'aanni haasaa Rabbiiti. Dhugumaan qubeelee, keeyyataafi boqonnaa isaatiin isa haasa'e. “Inni hiika jecha achitti hafeeti” hin jennu. Rabbiin yeroo kamuu ogga fedhe ni haasa'a.

﴿وَكَلَمُ اللَّهِ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾

“Rabbiin Muusaadhaan dubbate.” (Annisa'i: 164).

Ammas ni jedhe:

﴿وَلَمَّا جَاءَهُ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَمَهُ، رَبُّهُ﴾

“Yeroo Muusaan beellama keenyaaf dhufee Rabbiin isaa isaan dubbatu...” (Al-A'araaf: 143).

Haasaan isaa jecha isaati.

﴿وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ﴾

“Rabbiin dhugaa dubbata.” (Al-Ahzaab: 4).

Jecha Rabbii kana qomti ni haffaza. Rabbiin ni jedhe:

﴿بَلْ هُوَ إِيَّاهُ بَيْنَتِ فِي صُدُورِ الظَّالِمِينَ أُولُوا الْعِلْمَ﴾

“Inumaa inni keeyattoota ifa ta'an kan qoma warra beekumsa kennamee keessa jiruudha.” (Al-Ankabuut: 49).

Inni gurraan ni dhaga'ama Rabbiin akkana jedhe:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ أَسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلْمَانَ اللَّهِ﴾

“Yoo tokkoon mushrikoota irraa ta'e nagaya gochuu sirra barbaade, hanga inni haasaa Rabbii dhagahutti eegumsa isaaaf godhi.” (Attawbaa: 6).

Kan nutti dhaqqabsiise Ergamaa Rabbii ☪ ta'uun Qur'aana haasaa Rabbii ta'uu irraa hin baasu.

Inni tarree keessatti barreffamaadha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكَتَبَ مَسْطُورٌ ﴾ فِي رَقٍ مَّنْشُورٍ ﴿١﴾

“Kitaaba barreffamaan [kakadhe]. Xalaayaa bal’ifamaa keessatti.”

(Axxuur: 2-3).

Lawhal mahfuuz keessatti Isa biratti tikfamaadha. Rabbiin ni jedhe:

﴿بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْمُوظٍ ﴿٦﴾

“Dhugumatti, inni Qur'aana guddaadha. Luuhii tiikfamaa keessa jira.” (Alburujj: 21-22).

Ammas ni jedhe:

﴿وَإِنَّهُ فِي أَكْتَبٍ لَّدَيْنَا لَعَلَىٰ حَكِيمٍ ﴾

“Inni haadha kitaabaa ol aanaa ogummaan guutamee Nu bira jiru keessatti argama.” (Axxuur: 4).

Barreffamee jiraachuun isaa haasaa Rabbii ta’uu irraa hin baasu. Waraqaan uumama. Qalamnis akkasuma. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ ﴾

“Oodo kitaaba waraqaa irratti barreffamee sirratti buufnee...”

(Al-An'aam: 7).

Kitaabaafi waraqicha waan addaa taasise.

Odoma qalamni uumamaan maddii uumama ta’een Qur'aana barreesseeyyuu haasaa Rabbii ta’uu isaa ibsee ni jedhe:

﴿وَأَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ قَلِيلٌ وَالْبَحْرُ يَمْدُدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَنْجُرٍ مَا نَفَدَتْ كِلْمَاتُ اللَّهِ ﴾

“odoor wanti dachii keessa jiru muktis qalamii ta’ee, galaannis booda isaatii kan galaanni torba jiru itti ida’amuudhaan [gargaaree ittiin barreffameeyyuu] jechoonni Rabbii hin dhumanu.” (Alluqmaan: 27).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿فَلَمَّا كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لِكِلْمَاتِ رَبِّي لَفَدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كِلْمَاتُ رَبِّي وَلَمْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَادًا ﴾

“Oodo galaanni qalama jechoonni Gooftaa kiyaa [ittiin barraa’u] ta’ee, silaa oodo jechoonni Gooftaa kiyaa hin dhunne galaanni

dhuma ture. Odoma [galaanni biraaj] kan isa fakkaatu gargaarsaan finneeyyuu [galaanatu dhuma ture].” (Alkahf: 109).

Wanti qalamni barreesseefi hin barreessin hunduu haasaa Rabbiiti.

Namni haasaan Rabbii uumama jedhe kafareera. Haasaan Rabbii amala Rabbii irraayi. Rabbiin uumama isaatiifi haasaa isaa adda baaseera.

Rabbiti ni jedhe:

﴿إِذْكُرْ رَبَّكُمْ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّارٍ مَّا أَسْوَىٰ عَلَىٰ الْعَرْشِ يُعْلِمُ أَيْلَمُ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ، حَيْثِنَا وَالشَّمْسَ وَالقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَتٍ إِنَّمَا يَعْلَمُ أَلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ بِسَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾

“Dhugumatti, Goofaan keessan Rabbii Isa samiifi dachii guyyoota jaha keessatti uumee ergasii Arshii irratti [ol ta’iinsa isaaf malu] ol ta’eedha. Haala ariitiidhaan isa barbaada ta’een halkaniin guyyaa haguuga. Aduu, ji’aaifi urjiiwanis kan ajaja Isaatiin laaffifaman ta’anii [isaan uume]. Dhagayaa! Uumuuniifi ajajni kan Isaati. Rabbiti Goofaa aalamaa ta’e toltuun isaa baay’ate.” (Al-A’araaf: 54).

Uumama isaa samii, dachii, biiftuu, ji’aaifi urjiilee ajaja isaa irraa adda baase. Ajajni isaa haasaa kan inni ittiin uumama sirreeseedha. “Ajaja isaatiif laaffifamoo ta’anii...” jedhe.

Rabbiti sagalee warra Qur'aana qara’uu ni uume. Innis hidhii lamaan, arraba, morma, qilleensa, gororaafi sochii ishee uumuudhaani. Kun immoo wanti dhagahamaaru haasaa Rabbii ta’uu hin faallessu.

Rabbiti ni jedhe:

﴿وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَمَّا اللَّهِ ﴾

“Sila! oodo gareen isaan (Yahuudaa) irraa ta’e haasa’a Rabbii kan dhaga’an ta’anii, eega hubataniibooda oodo beekanuu jijjiiran jiranuu, nuufamanu jechuu kajeeltuu?” (Albaqaraa: 75).

Odoma namni isa jedheeyyuu inni dhaga’amu haasaa Rabbiiti. Gariin beektotaa ni jedhan:

“sagaleen sagalee isa qara’uti; haasaan immoo haasaa Rabbiti.”

Kutaa 8ffaa

Ragaafi sammuun walitti dhufuudhaan dhugaan sharii'aa baratama. Nama sammuu hin qabne ragaan hin fayyadu. Nama ragaa hin argatinis sammuu hin fayyadu. Lamaan keessaa tokko hir'achuudhaan haqa baruun hir'ata. Yoo akka ilaalchaatti wal dhaban ragaatu durfama. Ragaan beekumsa Rabbii guutuu sana waan ta'eef. Sammuun immoo beekumsa uumamaa hanquudha.

Sammuun akka ijaa yoo ta'u ragaan immoo akka ifaati. Namni ijaan ilaalu dukkana keessatti hin fayyadamu. Kanaafuu namni sammuu qabu wahyiidhaan malee hin fayyadamu. Hanguma ifaan jiruun iiji qajeela. Hanga wahyii argateen sammuu qajeela. Sammuuifi ragaan guutuu ta'uudhaan qajeelumni guuta. Akkuma kana agartuun yeroo zuhrii guutti. Rabbiin ni jedhe:

﴿أَوْمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْتَهِي بِهِ فِي الظُّلْمَاتِ﴾

“Sila namni du'aa turee ergasii isa jiraachifnee ifaa isaaif goone, akka fakkii nama dukkana keessa jiru, kan ishee irraa hin baanee nita'aa?” (Al-An'aam: 122).

Namni sammuu qabu addunyaatti sammuu isaatiin fayyadama. Bineensi barriftuufi deemtus akkuma kana waan itti geessuun fayyadamtii. Isheen yeroodhaan deemtee qubatti. Walis ni beekti. Dachii ofii ittiin hubatti. Godoo ishee ittiin ijaarratti. Diina ishees ittiin beekti.

Garuu namni sammuu isaa qofaan odooyi wahyii Nabiyyii ﷺ irratti buufame hin argatin adda baasee waa'ee Rabbii isaa hin baru. Wahyin malee kanatti dhaqqabuu hin danda'u. Isa dhabnaan dukkana keessa jira. Rabbiin ni jedhe:

﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلْمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الظَّاغُونُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلْمَاتِ﴾

“Rabbiin gargaaraa warra amananiiti. Dukkana baay'ee irraa gara ifaatti isaan baasa. Warri kafaran gargaartonni isaanii xaaghuuta.

Ifa irraa gara dukkana hedduutti isaan baasu. Isaan sun warra ibiddaati; isaan ishee keessatti hafoodha." (Albaqaraa: 257).

“Isaan baasa” jedhe. Sababni isaas sana dhabnaan dukkana keessa seenanii jiru waan ta’eef. Akkuma ifaan gosti isaa wal dhabus tokkicha ta’e, wahyiin akkasuma Qur'aanaafi hadiisa ta’us tokkichuma. Rabbiin ni jedhe:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطْبِعُوا اللَّهَ وَأَطْبِعُوا الرَّسُولَ﴾

“yaa warra amant! Rabbiin bulaa ergamichaanis bulaa” (Annisa'i: 59).

Namni “wahyii maleen sammuu kiyya qofaan gara Rabbiitti qajeela” jedhe akka nama “ifaa maleen ija kiyya qofaan karaa kiyyarratti qajeela” jedheeti. Isaan lamaanuu waan dirqama namni beeku faallessaniiru. Inni jalqabaa amantii hin qabu; inni lammataa addunyaa dhaba.

Rabbiti wahyii isaa ifaa uumamni hundi ittiin qajeelu jedhee waame:

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّزُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

“Warri isatti (ergamichatti) amanpii isa kabajan, kan isa gargaaranifi ifaa isa waliin bu'e hordofan, isaan warra milkaa'oodha.” (Al-A'araaf: 157).

Isatu nabiyoota qajeelchee hordoftoota isaaniis qajeelcha.

Waan Rabbiti ajajeesi dhorge ni qeeballa. Waan inni hime ni dhugeessina. Yoo sababa barreef itti amanna. Yoo hin barinis immoo itti amannee simanna. Waan hubatamu sammuun hundi hin hubatu. Akkamitti waan sammuun hunduu itti hin dhaqqabne sammuun hundi itti walii haa galuun yaadama?

Namni “murtii Rabbiti keessa waan sammuun itti dhaqqabe malee hin amanu; waan inni hin dhaqqabin hin amanu” jedhe sammuu isaa ragaa dura buuse. Wanti sammuun itti hin dhaqqabin hin jiru jechuu miti. Sammuchatu itti hin dhaqqabne malee. Sammuun daangaa itti dhaabbatu qaba. Agartuunis akkuma kana daangaa itti dhaabbatu qaba. Uumamni dhuma isaatti hin dhaqqabu. Dhageettiinis daangaa sagalee hundatti hin dhaqqabne qabdi. Mixiin sagalee hin dhagahamne qabdi. Uumama keessa murtiifi urjiilee hin argamne baay'eetu jira.

Kutaa 9ffaa

Seera baasuun kan Rabbiti qofa. Beekumsaafi oguma Isaatiin waan fedhe eeyyama; waan fedhe dhorga. Seerri isaa bu'aa amantiifi addunyaaatiif dhufe. Ajajaafi dhorgaan isaa ga'eessa irraa bakkaafi yeroo kam keessattuu eeyyama isaatiin malee hin kaafamu.

Seera Rabbiti kan amantiifi addunyaa adda hin baafnu. Hundi isheetuu dirqama amantiifi addunyaaati waan taateef.

Dirqamni amantii kan akka salaataa, soomaa, hajjii, zikriifi masjida misoomsuuti.

Kan addunyaa immoo kan akka daldala, gaa'ila, hiikaafi dhaalaa fa'i.

Namni kana lamaan adda baasee murtii amantii kan Rabbiti taasissee kan addunyaa immoo qaama biraatiif kenne, dhugumatti kafareera. Seerri hunduu kan isaa qofa waan ta'eef. Namni qaama biraatiif mirga isaa kenne akka waan sujuuda qaama biraatiif godhuu eeyyameeti. Rabbiti ni jedhe:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمْرَ أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الَّذِينَ الْقَيْمَ وَلَكُنَّ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“Murtiin Rabbitiif malee eenyuufuu hin taane. Isa malees akka hin gabbarre ajajeera.” (Yuusuf: 40).

Baniin Israa'il kanaan kafaran:

﴿أَنْخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَنَهُمْ أَرْبَابًا مَّنْ دُونَ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ أَبْنَى مَرْبِكَمْ وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَجَدَّا إِلَهًا إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

“Gooftaa tokkicha gabbaruutti malee kan hin ajajamin tahanii, hayyoota isaaniifi moloksee isaanii Rabbitiin alatti gabbaramtoota godhatan; Masiih ilma Maryamis [gabbaramaa godhatan]. Isa malee gabbaramaan haqaa hin jiru. Inni waan isaan itti qindessan irraa qulqulla'e.” (Attawbaa: 31).

Hojii isaanii kana shirkii jedhee waame.

Rabbiin kitaaba isaa buusee seera isaa baase. Inni haala fuulduratti dhufu ni beeka. Taatee tares ni yaadata. Akkasuma haalafi bara seerichi keessa bu'es ni arga ni beeka. Beekumsi isaa taatee tokko irraa waan isheen yeroo darbe keessa taateef yookiin gara fuulduattu taatuuf hin hanqatu. Taateen tokko amma argameedhaaf beekumsi isaa hin dabalu. Beekumsi waan darbeefi fuulduaraa, akkasuma kan as jiruufi fagoo isa biratti wal qixa.

Namni murtiin Rabbii bara keessa bu'e qofaaf gaariidha; yeroo biraaj namoonni seera gaarrii ta'aa yaadan odoma inni murtii Rabbii faalleseeyyuu baafachuu danda'uu yaade, inni kufriidha. Sababni isas namichi kana jedhu 'beekumsi namaa barumsa as jiruufi fagoo jiru ilaachisee wal dhaba; kan Rabbiis akkuma kana jechuu' yaada. Kanaafuu beekumsa namaa isa ammaa beekumsa Rabbii isa fagoo yeroo wahyiin bu'uu irra caalchise. Kun kufriidha shirkiidhas. Beekumsi Rabbii waan fagoo jiruufi dhihoo ilaachisee wal qixa. Rabbiin ni jedhe:

﴿عَلَمَ الْغَيْبَ وَالشَّهَدَةَ فَتَعْلَمَ عِمَّا يُشَرِّكُونَ﴾

“Beekaan waan fagoofi dhihoo [qulqulla'a'e]. Waan isaan itti dabalan irraas ol ta'e!” (Almu'uminun: 92).

Wanti Rabbiin as jiruuf murteesesse kan inni waan fagoo jiruuf murteesseen tokkuma.

Rabbiin ni jedhe:

﴿فُلَّاَلَّهُمَّ فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلَمَ الْغَيْبَ وَالشَّهَدَةَ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْلُقُونَ﴾

“Jedhi: “Yaa Rabbii uumaa samiifi dachii! Beekaa fagoofi dhihoo! Gidduu gabroota keetiitti waan isaan irratti wal dhabaa turan keessatti sumatu murteessa.” (Azzumar: 46).

Gabroottan isaa fagoofi dhihoo jiran jidduutti murteessa.

Namni seera amantii seera addunyaa irraa adda kutee akka libraalizmiin jedhanitti 'Rabbiin murteessaa amantii namoota immoo seera baasaa addunyaa' godhe, seera baasaa baay'ee tolcheera. Seera baasuun immoo kan Rabbii qofa. Rabbiin ni jedhe:

﴿أَفَتُؤْمِنُ بِعَصِ الْكِتَبِ وَكُفَّارُ بِعَصِ﴾

“Sila garii kitaabaatti amantanii gariitti kafartuu?” (Albaqaraa: 85).

Namni garii isaatti kafare hundattuu kafareera.

Rabbiin ergamaa isaa Qur'aanaafi oguma Isarratti bu'een akka jidduu namaatti murteessu ajaje.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِنْ أَحْكَمْ بِيَنْهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَنْجِعَ أَهْوَاءُهُمْ وَأَحْدَرُهُمْ أَنْ يَقْتُلُوكُمْ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ﴾

“gidduu isaaniitti waan Rabbiin buuseen murteessi. Fedhii lubbuu isaanii hin hordofin. Garii waan Rabbiin gara keetti buusee irraa akka si hin deebifne isaan eeggadhu.” (Almaa'idaa: 49).

Kan itti fedhame wal dhabbiisaan jidduu irratti murteessuudha.

Waan wahyiin adda baasuu dhiise warri sadarkaa hubannoo dhaqqabe adda babaasuu danda'a. Garuu osoo murtii Rabbii hin faallessin ta'u qaba.

Murtiin namaafi filannoonaanisaanii kan Rabbii irra hin durfamu. Osoo filannoona ummataa ni dursa ta'ee nabiyyoonti haqarraa bahaniiru ture. Ummata dhara irratti walii galan yookiin hedduun isaanii isarra jiran jidduutti ergaman waan ta'eef.

Kutaa 10ffaa

Rabbiin qadara wantootaa osoo isaan hin uumin murteesesse. Uumamni hunduu murtii osoo inni hin uumamin kaa'ameen uumame.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ مِّنْ دُرْدَرٍ، فَإِنَّ رَبَّكَ لَغَنِيمٌ﴾

“waan hundaa uumee akka isaaniin maluun sirreesesse.” (Alfurqaan: 2).

Ammas ni jedhe:

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَرْبٍ﴾

“Nuti waan hunda hamma murtaa'een isa uumne.” (Alqamar: 49).

Ammas ni jedhe:

﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدْرًا مَقْدُورًا﴾

“Ajajni Rabbii murtee murteeffamaa ta'eedha.” (Al-Ahzaab: 38).

Rabbiin qadara hundaawuu tolzuufi hamtuu isheellee murteesseera. Sahihiha keessatti “**murtii Rabbii tolzuufi hamtuu isaatti amanta**” jedhan. Muslimtu hadiisa Umar bin Alkhaxxaab keessatti gabaase.

Qadarri (murtiin Rabbii kan duraanii) beekumsa Isaatiin wal qabata. Kan beeku malee murtii hin murteessu.

Adda baasee, xixiqqoo ishee, bakka ishee, jijiirama ishee, jalqabaafi dhuma ishee abbaa uume malee kan biraahin beeku. Rabbiin ni jedhe:

﴿لِنَعْمَلُ مَا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَرِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلَمًا﴾

“[Sababni Inni kana uumeeff akka isin Rabbiin waan hunda irratti danda'aafi Rabbiin beekumsaan wantoota cufa marsuu isaa beektanuufi.” (Axxalaaq: 12).

Ammas ni jedhe:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ الْأَطِيفُ لِلْخَيْرِ﴾

“Sila Inni (iccitii) uumee keessa argaafi beekaa ta’e, (icxitii isaanii) hin beekuu!” (Almulk: 14).

Namni qadara Rabbii morme beekumsa isaa mormeera. Akkasuma namni beekumsa isaa morme qadara isas mormeera.

Qadarri wantootaa Rabbiin biratti kitaaba keessatti barreeffamtuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَيْ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾

“Kitaaba keessatti Nuti homaa hin dhiifne.” (Al-An'aam: 38).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾

“Waan hundayyuu kitaaba ifa bahaa keessatti galmeessineerra.”

(Yaasiin: 12).

Uumaan Rabbii gosa lama:

Ajajmaa filannoo homaa hin qabne. Fakkeenyaaaf urjiileefi orbitiiwwan.

Warra filannoo mataa isaanii qaban kan akka namootaa, jinniifi maleykootaati. Filannoodhaan maleetti Rabbiin isaan hin deemsifne. Yakka irratti isaan dirqisiisee isaan hin adabu. Filanmoo isaaniitiin socho'u. Hojiifi filannoo keessatti hirmaatu. Inumaa fedhii isaa jalatti fedhii isaaniif godhe. Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَنَاهَوْنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾﴾

“Inni aalama hundaaf gorsa malee homaa miti. Nama isin irraa qajeeluma fedheef [gorsa ta’aj]. Yoo Rabbiin aalama hundaa fedhe malee isin homaa hin feetanu.” (Attakwiir: 27-29).

Rabbitiin gabrootaafi waan isaan hojjatan uume. Rabbiin ni jedhe:

﴿قَالَ أَتَتَبَدُّلُونَ مَا تَجْحَوْنَ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٥﴾﴾

“sila waanuma ofi boccan gabbartuu? Oodo Allaahn isiniifi waan isin dalagdanis uume jiruu.” (Assaaffaat: 95-96).

Sababootas uumeeti taateewwaniif sababa isaan godhe. Uumama kana sirnaan deemsisuun ballina beekumsaafi guddina oguma isaa irraayi.

Sammuun tokko qadara Rabbii irraa waan iccitiifi maalummaa isaa wallaaleef jecha iimaana irraa dhaabbachuu hin qabu. Iccitiin sammuun waliin hin geenye ni jira. Sammuun akka meeshaati. Iccitiin (beekumsi) gariin akka bishaan garbaati. Osso meeshaa kanatti naqamee isha nyaata.

Iccitiin gariin isa xinxaluun dhamaasuu malee homaa hin dabalu. Akka ija biiftuu keessa ilaalee dhukkubaafi dhamaasuu malee hin dabalanneeti.

Kutaa 11ffaa

Duuti dhugaadha.

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانِ ﴾٦٧﴿ وَيَسْعَى وَجْهَ رَبِّكَ دُوَّ لِلْجَاهِلِ وَالْإِكْرَامِ﴾

“Wanti ishee (dachii) gubbaa jiru hundi ni dhabama. Fuula Gooftaa keetii, kan guddinaafi ulfinaatu hafa.” (Arrahmaan: 26-27).

Gosa iimaanaa irraa tokko waan du'a booda argamu kan akka mokkoroo qabrii, adabbii isaafi qananii isaa wahyiin himetti amanuudha.

Kaafamanii Rabbiin fuulduratti walitti qabamuu amanuu:
Rabbitiin ni jedhe:

﴿وَيُنَخِّ فِي الْصُّورِ إِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ﴾

“Xurumbaan ni afuufama; yoosuu isaan awwaala keessaa gara Gooftaa isaanii bahu.” (Yaasiin: 51).

Namni kana shakke Rabbitti kafareera. Rabbitiin ni jedhe:

﴿وَآمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ يَكُنْ يَأْتِيَنِي شُكْلًا عَيْنَكُو فَاسْتَجَرْتُهُمْ وَكُنْتُ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴾٦٨﴿ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَرَبِّ فِيهَا قَلْمُ مَانَدَرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ تَظَنُ إِلَّا ظَنًا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ﴾

“Isaan kafaran immoo “sila keeyyatoonni Kiyya isin irratti dubbifamaa turtee, boontanii, ummata yakkamtoota hin teree?” [jedhamaan]. Yeroo “waadaan Rabbiti dhugaadha; Qiyaamaan akka dhuftu mamiin keessa hin jiru” jedhame,

“Qiyaamaan maal akka taate hin beeknu; mami malee yaada ishee hin qabnu. Nuti dhugoomsoo hin taane” jettan. (Aljaasiyat: 31-32).

Kan kijibsiisu immoo kanaa achi:

﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لَهُنَّ كَذَّابَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا﴾

“Dhugumatti isaan Qiyaamaa ni sobsiisan. Nama Qiyaamaa sobsiiseef ibidda boba'aa qopheessineerra.” (Alfurqaan: 11).

Iimaana iraa tokko qormaatatti amanuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَنَصَّعُ الْمَوْزِينَ الْقَسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا نُظْلِمُ نَفْسًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبْكَةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا يَهَا وَكَفَى بِنَا حَسِيبَنَ﴾

“Nuti Guyyaa Qiyaamatiif madaala haqaa lafa keenya. Lubbuun takkas homaa hin miidhamtu. Yoo waan ulfina hanga firi (ija) raafuu qabu ta'es Nuti ishee ni fidna. Qormaataaf Nuti ga'oodha.” (Al-Ambyaa'i: 47).

Kan biraam immoo mindaafi adabbiitti, akkasuma jannataafi ibidatti amanuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ سُعدُوا فَفِي الْجَنَّةِ﴾

“Isaan hoonga'an ibidda keessa ta'u. Ishee keessatti iyyansaafi himimsaatu isaaniif jira.” (Huud: 108).

Kaafiroonni ibidda keessa Mu'uminoonni immoo jannata keessa ta'u. Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

﴿فَإِنَّمَا الَّذِينَ كَفَرُوا قَاعِدُوهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَمَا هُمْ مِنْ ذَرَرٍ ۝ وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفَّهُمْ أُجُورُهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ۝﴾

“Isaan kafaran addunyaafi Aakhiraatti adabbi cimaan isaan adaba; tumsaanis isaaniif hin jiru. Warra amananii gaggaarii dalagan immoo mindaa isaanii nan guutaafi. Rabbiin miidhaa raawwattoota hin jaal'atu.” (Aali Imraan: 56-57).

Dhimma aakhira ilaalchisee waan ragaadhaan mirkanaa'e kan akka siraaxii (riqicha Jahannamaa), madaala hojii, hawdii, kitaaba hojii gaariifi hamaa hundatti amanuun dirqama ta'a.

Kutaa kudha 12ffaa

Jamaa'aa qabatanii jiraachuun dirqama. Imaamaan maleetti jamaa'aan hin jiru.

Imaamni Muslimootaa Rabbiin buluuf ittiin bulama:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطْبِعُوا اللَّهَ وَأَطْبِعُوا الرَّسُولَ وَأُولَئِكَ أَنْفَرُ مِنْكُمْ﴾

“Yaa warra amantan! Rabbiif ajajamaa; ergamichaafi warra isin iraa abbootii taaytaa ta'aniifis ajajamaa.” (Annisa'i: 59).

Isin iraa jechuun Muslimoota iraa kan ta'e jechuudha.

Imaamummaan kaafiraa hin ta'u. Isaaf waadaa seenuunis akkasuma. Waan dhimmi addunya namaa ittiin tolu keessatti malee isaaf ajajamuun dirqama hin ta'u.

Abbaan taayitaa yoo beekaa hin taane aalima tol fatee ittiin dhimma addunyaafi aakhiraat tolcha.

Rabbiti ni jedhe:

﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْرَدُوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَئِكَ أَنْفَرِ الْأَمْرِ ۝ مِنْهُمْ لَعِلَّهُمْ أَلَّا يَسْتَطُونَهُ ۝ مِنْهُمْ﴾

“Yeroo tasgabbi yookiin sodaa iraa dhimmi wahii isaaniitti dhufe, (namoota keessatti) isa facaasu. Odoo gara Ergamaatiifi gara nama isaan iraa abbootii dhimmaa (taaytaa) ta'anii isa deebisanii, silaa isaan iraa warri sirriitti qoratan (xiinxalan) isa beeku turan.” (Annisa'i: 83).

Beekaa malee wallaalaan hin qoratu.

Isarratti finciiluun hin eeyyamamu. Dhimma isaa harkatti falmuunis hin ta'u. Jallina isaa irratti ni obsama. Yoo inni kufrii mullataa hojjate malee. Sahihiha Muslim keessatti Ummu Salamaa iraa odeeaffamee (rah) ni jette: Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: “**fuulduratti mootolee baay'eetu**

isin irratti muudamuuf deema. Isaan bartanii hojii isaanii jibbitu. Namni jibbe dhugumatti qulqullaa'e. Namni morme immoo bilisa bahe. Garuu namni jaalatee hordofe [salphateera].” ‘Yaa Ergamaa Rabbii! Isaaniin hin lolluu?’ jedhan. “**Waan isaan salaataaranuun hin ta'u**” jedhaniin. Muslimtu (1854) gabaase.

Waan sharrii deemsisu yookiin salphisuun beekumsaafi ogumaan gorfama. Waan ittiin haaloo bahatanuu miti. Sahiha Muslim keessatti Tamiim Addaarii irraa odeeoffamee Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: “**Amantiin tola walii yaaduudha.**” ‘Eenyuufi?’ jenne. “**Rabbiif, Kitaaba Isaatiif, ergamaa Isaatiif, imaamota Muslimootaafi hunda isaaniitiif**” jedhan. Muslim (55) gabaase.

Hanqina isaa hordofuun, mucuca dhuunfaatiin isa saaxiluun, yakka isaa faffacaasuuun hin eeyyamamu. Kana ilaachisee icciitidhaan gorfama.

Yeroo inni waan jibbamaa tokko namootaaf karaa godhe, yoo waan kana icciitiin itti himnaan deebi'aan isaa barame icciitiin gorfama. Yoo hin taane rakkoon sun ummataaf ibsama. Kana isaan gorsuun dirqama waan ta'eef. Kun akka sharii'aan jijiiramee diiniin hin banneefi. “Rabbiif, Kitaaba Isaatiif, ergamaa Isaatiif, imaamota Muslimootaafi hunda isaaniitiif.” Haqa ummataatu kan biraat irra dursa.

Beekaan lubbuu isaatiin dhimma namootaa irraa hin fagaatu. Zuhdiin akka addunyaatti faarfamaan yeroo dhimma mataa isaa ilaallatu ta'eedha. Dhimma namootaa keessatti zuhdii godhachuun faarfamaa miti. Nama midhame osoma dirhama tokkoonillee ta'ee deeggaruu qaba. Beela'aas osoma tamrii tokko ta'ee nyaachisuu qaba. Beekaan itti gaafatama qaba waan ta'eef. Addunyaa namootaa tolchuun hulaa ittiin amantii isaanii tolchanuudha. Nabiyyiin ﷺ kuusaa addunyaatiif mataa isaanii ol hin kaafne. Garuu kanuma waliin Bariiraadhaaf sababa diinaara xiqqoo gargaaranii khuxbaa godhan.

Kutaa 13ffaa

Jihaanni hanga Guyya Qiyaamaatti itti fufa. Hanga Qur'aanni jiruun murtiin isaa guyyaa tokko hin ka'u. Sahiha Muslim keessatti Jaabir irraa odeeoffamee ﷺ ni jedhe: Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: “**ummata kiyya irraa hanga Guyya Qiyaamaatti kan haqarratti lolanuufi ol ta'an hin dhibamanu.**” Muslimtu gabaase (156).

Jihaada miidhaa of irraa deebisuu keessatti eeyyamni imaamaafi niyyaan argamuun sharxii miti. Rakkoma isaanii deebisuuuf ta'a. Inni osoma kabaja, lubbuu yookiin qabeenya irraa deebisuuuf ta'ee dirqama. Sunana keessatti Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: “**namni qabeenya isaa irratti ajjeefame wareegamaadha (shahiida).** **Namni maatii isaa, dhiiga isaa yookiin amantii isaa irratti ajjeefames wareegamaadha.**”¹ **Inni sahiha lamaan keessa gabaabinaan jira.** Bukhaariifi Muslim keessa hadiisa Abdullaah bin Amr irraayi.

Waan kabaja, lubbuu yookiin qabeenya saamu deebisuuun dirqama. Kan roorrisu kun Muslima yookiin kaafira ta'us wal qixa. Nasaa'i keessatti Qaabuuus abbaa isaa irraa odessee ni jedhe: ‘namichi wahii gama Ergamaa Rabbii ﷺ dhufee ni jedhe: ‘namni wahii qabeenya kiyya saamuuf natti dhufa.’ Nabiyyiin ﷺ “Rabbiin isa gorsi” jedhan. ‘Yoo hin gorfamne hoo?’ jedhe. “**Muslimoota naannoo kee jiran irratti gargaarsifadhu**” jedhan. ‘Yoo Muslimoonni naannoo kiyya hin jiraanne hoo?’ jedhe. “**Mootummaa gargaarsifadhu**” jedhan. ‘Yoo mootummaan narraa fagoo ta'e hoo?’ jedhe. “**Qabeenya kee irratti loli. Wareegamaa aakhiraat taata yookiin qabeenya kee irraa deebifta**” jedhan. Nasaa'i, Ibn Abuu Shaybaa, Ahmadiifi Xabraaniitu Kabiir keessatti gabaasan.

Jihaada barbaadamu keessatti immoo niyyaa jecha Rabbii ol taasisuu

¹ Hadiisa Sa'iid bin Zayd irraa Abuu Daawud, Tirmizii, Nasaa'iifi Ibn Maajaa gabaasan. Tirmiziin “kun hadiisa hasan” jedhe.

qabaachuu dirqama ta'a. Abuu Muusaa Al-Ash'arii irraa odeeffamee ﷺ ni jedhe: namni baadiyyaa tokko Nabiyyiitti ﷺ dhufee "yaa Ergamaa Rabbii! Namni tokko boojuudhaaf lola. Kaan faarfamuuf lola. Kaan akka sadarkaan isaa beekamuuf lola. Eenyutu karaa Rabbii keessatti lolaaru?" jedhe. Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: "namni jechi Rabbii ol haa taatuudhaaf lole isatu karaa Rabbii keessatti lole." Bukhaariifi Muslimtu gabaasan.

Isa kana keessatti imaamaan buluun dirqama ta'a. Waan yakka hin taaneen haasaan isaa dhagahamee ittiin bulama. Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: "namni naaf ajajame Rabbiif ajajameera. Namni na faallesse Rabbiin faallesseera. Namni amiira kiyaaan bule dhugumatti naan buleera. Namni hogganaa kiyya faallesse dhugumatti na faallesseera." Bukhaariifi Muslimtu gabaasan.

Kutaa 14ffaa

Caalaan namootaa erga nabiyyootaatii sahaabota Nabiyyiiti ﷺ. Sadarkaa isaanii dubbachuuf wahyiin bu'eera. Rabbiin ni jedhe:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مُعَمَّدُوا أَشَدَّ أَهْلَ الْكُفَّارِ رُحْمَاءَ بِنَهْمٍ تَرِهْمٍ رُكْعًا سُجَّدًا يَتَغَوَّنُ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرَضُوَنَا﴾

"Muhammad ergamaa Rabbiiti. Warri isaa wajjin jiranis kuffaara irratti ciccimoo, gidduu isaaniitti immoo wal mararfatoodha. Tolaafi jaalala Rabbi barbaachaaf rukuu'aafi sujuuda kan baay'isan argita." (Alfath: 29).

Akkuma nabiyyooni wal cacaalan sahabonis wal cacaalu. Nabiyyiin sadarkaa gadii sahabaa isa sadarkaa olii ni caala. Sahaabaan inni sadarkaa gadii taabi'ee isa sadarkaa olii ni caala.

Caalaan sahaabotaa dursitoota jalqabaati. Sababni isaas warri yeroo dadhabinaa Nabiyyiiti ﷺ amane warra yeroo humni jiru amane irra ni caala. Warri fathii dura amanan warra fathii booda amanan ni caalu.

Rabbiti ni jedhe:

﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ قَبْلَ الْفَتْحِ وَقَنَلُوا إِلَيْكَ أَعْظَمَ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتَلُوا﴾

"Isin irraa namni injifannoo (Makka) dura arjoomeefi qabsaa' (isaan sana booda arjoomanifi qabsaa'an wajjin) wal hin qixxa'an. Isaan sun warra sana booda arjoomanifi qabsaa'an irra sadarkaa guddaa qabu." (Alhadiid: 10).

Sadarkaa sahaabummaa keessatti warri fathii boodaas ni hirmaatu. Sababni isaas Rabbiti booda sanaatii jedhe:

﴿وَلَا وَعْدَ اللَّهِ الْحَسِنَى وَلَأَنَّهُ يَمَا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ﴾

"Hundaa Rabbiti mindaa gaarii waadaa galeef. Rabbiti iccitii waan isin dalagdanii beekaadha." (Alhadiid: 10).

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَالسَّيِّقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ أَتَبْعَوْهُمْ بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾

“Muhaajirootaafi Ansaarota irraa dursitooni jalqabdoona ta’aniifi warra toltuudhaan isaan hordofan, Rabbiin isaan irraa jaalateera. Isaanis Isa irraa jaalataniiru.” (Attawbaa: 100).

Caalaan warra dursitootaa kurnan jannataan gammachiifamaniidha. Caalaan isaanii immoo khaliifaa arfani. Ergasii warra lola badrii hirmaate. Itti aansee warra Uhudiiti. Sana booda warra mukattii jalatti waadaa seeneedha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَيِّنُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَلَمَّا فَلَوْهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَةً عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتَحَاهُ قَرِيبًا﴾

“[Yaa Muhammad!] Rabbiin mu’uminoota yeroo isaan muka jalatti waadaa siif galan irraa jaallateera. Waan onnee isaanii keessa jirus beekeera. Tasgabbii isaan irratti buusee injifannoo dhihoo ta’e (sulhii hudeybiyaa) isaanif galata galche.” (Alfatih: 18).

Jaahir irraa odeeoffamee ﴿ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﴾ warra mukattiiin ni jedhan: **“isin caalaa warra dachii irra jiranuuti.”** Bukhaariitu gabaase.

Isaan nama kumaafi dhibba afur turan.

Sahaabonni warra wahyii baataniifi amantii as dabarsaniidha. Isaan arrabsuun dirii (sansalata) diinii kanaa kutuufi sunnaa Nabiyyii ﴿shakkisiisuudha. Nabiyyiitti ﴾ aaneesiisaan amanamtoota ummata kanaati. Nabiyyiin ﴿ni jedhan: “sahaabonni kiyya ummata kiyyaaf amanamoodha. Yeroo sahaabonni kiyya deeman ummata kiyyatti wanti isaan wareegamaa turan ni dhufa.” Muslimtu gabaase (2531).

Sahaabonni dogongora irra tikfamoo miti. Garuu dogongorri isaanii isaan xiqqessuudhaaf sababa ta’uu hin qabu. Wal dhabbii jidduu isaanii argame taa’anii haaromsuu irraa ni fagaatama. Garuu yoo barumsa fudhachuuf ta’e malee. Oggas kabajaafi uzrii isaanif kaa’uu

waliin ilaalamma. Sahaabonni walii galanus wal dhabanus namoota isaanii ala jiran ni caalu. Sababni Rabbiin sadarkaa isaanii kenneef waan isaan haala gaarii Nabiyyii ﴿ wajjin jiraataniif malee isa isaan walii wajjin jiraataniifi miti. Jidduu isaanii wal dhabuun odoma dogongoraniwu ijtihadaa ittiin mindeeffamanuudha. Nabiyyiin ﴿ wal dhabuun yakka guddadha. Rabbiin kanarrraa isaan qulqulleesse. Isaan waliin haala gaariin jiraatan. Kanaan ummata biraat calchifaman.

Sahaabota tuquun yeroo hulaan isaa tokko baname kan biroos ni banama. Kanaaf waan jidduu isaanii argame irraa taabi’oonniifi warri boodaa callisan. Umar bin Abdul Aziz Aliyyiifi Usmaan, lola Jamaliifi Siffin irraa gaafatamee ni jedhe: **“kun dhiiga Rabbiin harka kiyya irraa tikseedha. Ani arraba koo ishee cuubuun sodaadha.”** Ibn Sa’adtu Xabaqaat keessattiifi Ibn Asaakir ‘Taariika Dimashqaa’ gabaasan.

Namni booda isaanii Guyyaa Qiyaamaa wal dhabbii isaanii irraa hin gaafatamu. Kan inni irraa gaafatamu sadarkaa Rabbiin isaanii kenne dhugoomsuu irraayi.

Kutaa 15ffaa

Warra qiblaa irraa nama tokkollee yakkaan hin kafarsiifnu; kufriidhaan malee.

Kufrii irraa tokko Rabbiin arrabsuudha.

Isa arrabsuun isatti qindeessurra guddaadha. Sababni isaas mushrikni Rabbiin sadarkaa dhagaatti gadi hin buufne. Dhaggaayyi sadarkaa Rabbiitti ol geesse.

﴿ تَالَّهُ إِنْ كُنَّا لِفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ ۱۷ ۲۰ إِذَا شُوِّبَكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

“Allaahn kakannee! Nuti dhugumatti jallina ifa ta'e keessa turre. Yeroo Gooftaa aalama hundaatti isin qixxeessinu san.” (Ashu’araa’i: 97-98).

Namni Isa arrabse immoo sadarkaa dhagaa irraa gadi isa buuse.

Isa arrabsuun kufrii guddaadha. Kufriin ni dabala ni hir’ata. Rabbiin ni jedhe:

﴿ إِنَّمَا أَلْسِنَةُ زِيَادَةٍ فِي الْكُثُرِ ﴾

“Kabajaa ji'a tokkoo gara ji'a birootti siqsuun kufrii irratti dabaluudha.” (Attawbaa: 37).

Ammas ni jedhe:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أَرْدَادُوا كُفُرًا لَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

“Warra iimaana isaanii booda kafaranii ergasii kufrii dabalatan tawbaan isaanii hin qeebalantu. Isaan, isaanumatu jallattoota.” (Aali Imraan: 90).

Garuu dabaluufi hir’achuun isaa ibidda irraa isa hin baasu. Wanti isheen gootu adabbii isaa jabeessuufi laaffisuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَفْسِدُونَ ﴾

“Isaan kafaranii karaa Rabbii irraa namoota deebisan, waan isaan balleessaa turaniif jecha, adabbiirrattii adabbiirisaaniif daballa.”

(Annahil: 88).

Nama dhuunfaa tokkoof, warra Rabbiifi Ergamaan Isaa ﷺ ragaa bahan malee, jannatas ta’ee ibidda ragaa hin baanu. Namni mu’umina ta’ee du’e kan jannataa ta’uu ragaa baana. Namni kaafira ta’ee du’e immoo kan ibiddaati.

Kutaa 16ffaa

*B*ilisummaan dhugaa waan Rabbiin malee jiruuf gabroomuu irraa bilisa ta’uudha. Nama bilisummaa ajaja Rabbii irraa bahuu, lubbuu hordofuufi fedhii jala deemuutti hubatuun Rabbiin ni jedhe:

﴿فَرَأَيْتَ مَنِ اخْتَدَ إِلَهٌ هُوَنَّهُ وَأَضْلَلَهُ اللَّهُ عَلَىٰ عَلِيٍّ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَعِيهِ، وَقَلِيلٌ، وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غُشْنَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

“Sila nama gabbaramaa isaa fedhii isaa godhate, kan Rabbiin beekumsaan isa jallisee, dhageettii isaatiifi onnee isaa irratti cufee, ija isaa irrattis haguuggaa godhe mee naaf himi? Erga Rabbiin [jallisee] booda eenyetu isa qajeelcha? Sila hin gorfamtanuu?” (Aljaasiyat: 23).

Namni ilma namaatiif waan fedhe akka fedheefi yeroo fedhetti hojjachuufi dubbachuu eeyyame, inni fedhii isaatiifi shayxaanaaf bitamaa ta’uu isaa mirkaneessaara. Namni gabricha godhamee uumame. Yoo Rabbiin hin gabbarin waan biraatiif gabricha ta’a. Kun hafiinsa hin qabu.

Odoo dachii kana irra nama tokkichatu jira ta’ee silaa Rabbiin adabbiifajjeechaa, arrabaa, kan zinaa, ija gadi qabachuu, dhaala hin ajaju. Zinaafi dhala nyaachuus haraama hin godhu ture. Wanti Rabbiin kana godheef wanti isa fakkaatu kan biraawaan jiruufi. Yeroo qaamni isaa malee jiru baay’atu jireenyi to’annoobaaay’ee barbaada. Odoo jiini kophaa isaa adeema ta’ee akka inni sirna kanaan deemu Rabbiin isaa hin godhu ture. Wanti Rabbiin kana godheef adeemsa biiftuu, dachiifi urjiilee waliin akka wal simatuufi. Hanguma lakkooftsi orbitii dabaluun to’annoobaaay’ata.

Rabbitiin ni jedhe:

﴿يُغَيْشِي الْأَئَلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ، كَيْثِيَا وَالشَّمْسَ وَالنَّمْرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَتٍ بِإِمْرٍ لَا لَهُ الْحَلْقُ وَلَا الْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

“Haala ariitiidhaan isa barbaada ta’een halkaniin guyyaa haguuga. Aduu, ji’aaifi urjiwwanis kan ajaja Isaatiin laaffifaman ta’anii fisaaan

uumej]. Dhagayaa! Uumuuniifi ajajni kan Isaati. Rabbiin Gooftaa aalamaa ta'e toltuun isaa baay'ate.” (Al-A'raaf: 54).

Ammas ni jedhe:

﴿لَا إِلَهَ مِنْ يُبَغِّي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرُ وَلَا إِلَيْهِ سَابِقُ الْنَّهَارِ وَكُلُّ فِلَّٰي يَسْبُحُونَ﴾

“Aduun baatii dhaqqabuun isheef hin ta'u; halkanis guyyaa hin dursu. Hunduu sarara keessa deemu.” (Yaasiin: 40).

Ahkaamni Islaamaa amantiifi addunyaa tiksudhaafi. Namni lubbuu isaatiif hukmii irraa bahuu eeyyame adabbii haqa godhata.

Islaama keessa seenuun dirqama. Isarraa bahuun kufriitti seenuudha:

﴿وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيَنِهِ، فَإِمَّا تُفْكِرْ فَأُولَئِكَ حَرَطْتَ أَعْمَالَهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَالآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا حَنِيلُونَ﴾

“Namni isin irraa amantii isaa irraa garagalee kaafira ta'ee du'e, warri sun addunyaafi Aakhiraatti dalagaaleen isaanii baddeetti. Ammas warri sun warra ibiddaati; isaan achi keessatti hafoodha.”

(Albaqaraa: 217).

Rabbiif gabroomuun kaayyoo uumamni argameedha. Namni kanarraa bahuu eeyyame, kaayyoo uumameef ta'uutti hin amanu. Garuu sirna addunyaa biyyas ta'ee sirna kamiifuu irraa bahuu hin eeyyamu. Rabbiif gabroomuu irraa bahuu immoo ni eeyyama. Kun kaayyoon inni uumameef keessatti xiqlaachuu yookiin qalbii isaa irraa dhibamuu akeeka.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّةَ وَالْإِنْسَانَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ﴾

“Jinniifi namoota akka Ana qofa gabbaraniif malee hin uumne.”

(Azzaariyaat: 56).

Rabbiin addunyaa irratti namootaafi jinnii ibaadaa isaatiif argamsiise, aakhiraatti immoo qormaata, mindaafi adabbiidhaaf isaan argamsiisa.

Rabbiin haalaafi itti deebii keenya haa tolchu.

Rabbiin Nabiyyii isaafi warra isa hordofan irratti rahmataafi nageenya haa buusu.

IslamHouse.com

 IslamHouseOr

 IslamHouseOR/

 islamhouse.com/or/

 IslamHouseOr/

For more details visit
www.GuideToIslam.com

contact us :Books@guidetoislam.com

 Guidetolslam.org   Guidetoislam1   Guidetislam   www.Guidetoislam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: +٩٦٦١١٤٤٥٤٩٠٠ - فاكس: +٩٦٦١١٤٩٧٠١٢٦ - ص ب: ٢٩٤٦٥ - الرياض: ١١٤٥٧

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126